

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС

Олексій Гура,

член національної асоціації адвокатів України,
помічник судді Вишого антикорупційного суду
ORCID ID: 0000-0003-0399-9625

<https://doi.org/10.32782/2306-9082/2022-47-5>

УДК 343.1

Провокація злочину в практиці Верховного Суду в справах white-collar crime

Постановка проблеми. Досліджуючи судові рішення, опубліковані в Єдиному державному реєстрі судових рішень, (далі – ЄДРСР), можна дійти висновку, що майже кожна судова справа з категорії «білокомерцевої злочинності» (white-collar crime) та певна частина справ про наркотики містить заяву сторони захисту про провокацію злочину з боку правоохоронних органів.

Як відомо, положення Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК) містять у собі лише дві згадки про провокацію з боку правоохоронних органів, яка умовно визначена в ст. 271 КПК і заборонена нею.

Цілком очевидним, є те, що в сучасних умовах, така відсутність правового регулювання призводить до виникнення низки проблем та запитань щодо застосування такого інституту як «провокація злочину», а також наслідків його застосування.

Подолання вказаної правової проблеми відбувається завдяки активному формуванню судової практики, насамперед суду касаційної інстанції, яка ґрунтується на рішеннях Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ).

Критична важливість вказаної тематики для сторін кримінального провадження – як обвинувачення, так і захисту, викликана тим, що наслідком констатації судом факту провокації злочину з боку правоохоронних органів, є визнання доказів, отриманих унаслідок такої провокації, такими, що здобуті з порушенням п. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав і основоположних свобод (далі – Конвенція), а отже, недопустимими відповідно до КПК України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науково-теоретичні засади досліджень проблематики інституту провокації злочину

закладено такими українськими вченими як: Альошина О.І., Дудоров О.О., Дроздов О.М., Погорецький М.А.

Дослідження вказаних авторів охоплюють майже увесь спектр інституту провокації злочину, починаючи з історико-теоретичних засад, закінчуючи новітньою практикою ЄСПЛ.

Метою статті є аналіз позитивної судової практики та систематизація підходів суду касаційної інстанції, який, зважаючи на відсутність належного правового регулювання нормами КПК інституту провокації злочину, взяв на себе відповідальність за впровадження у вітчизняну судову практику передових здобутків ЄСПЛ та захист таким чином прав і свобод, гарантованих п. 1 ст. 6 Конвенції. Наведена мета обумовлює наукову новизну проведеного дослідження, його наукове й практичне значення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Верховний Суд (далі – ВС) у своїй ранній практиці успішно перейняв основні положення практики ЄСПЛ з питань провокації злочину, а у подальшому адаптував її до українських реалій.

З практики ЄСПЛ запозичено як саме поняття, провокації, наведене, наприклад у п. 55 справи «*Ramanauskas v. Lithuania*», так і головне питання, на яке має надати відповідь суд, оцінюючи доводи сторони захисту про провокацію: «Чи був би взагалі вчинений злочин, якби не втручання правоохоронців?» (історична й сучасна практика ЄСПЛ щодо провокації досліджувалася нами в окремій роботі: [1]).

Проаналізувавши численну прецедентну практику ВС, можна зробити висновок, що судом касаційної інстанції сформовано свого роду систему обов'язків у процесі кримінального судочинства, в питаннях провокації, що включає обов'язки суду та сторони обвинувачення.

Обов'язки суду в питаннях провокації. Позиції Верховного Суду щодо

обов'язків суду першої (а в подальшому – й апеляційної) інстанції в питаннях провокації зводяться до такого:

1) Суд зобов'язаний ретельно перевірити конкретні доводи сторони захисту про провокацію шляхом дослідження конкретних доказів за ст. 94 КПК та у сукупності [2, 3];

2) Суд, зобов'язаний, оцінюючи доводи сторони захисту про провокацію, провести так звані тести на провокацію, що включають «матеріальний (сутнісний) тест» на провокацію (*substantive test of incitement*), та «процесуальний тест» на провокацію (*procedural test of incitement*) [4, 5].

Тут нагадаємо, що вказані тести, «матеріальний (сутнісний) тест» на провокацію та «процесуальний тест» на провокацію ЄСПЛ було детально описано у п. 101-109, 112-114 рішення у справі «*Lagutin and other v. Russia*». Відтак, матеріальний тест включає в себе відповіді на питання (1) чи були підстави для проведення таємної операції, зокрема, чи існували об'єктивні підозри в тому, що заявник брав участь у злочинній діяльності або був схильним до вчинення кримінального правопорушення, поки до нього не звернулася поліція, та (2) чи була поведінка правоохоронних органів по суті пасивною [6];

3) Суд зобов'язаний дослідити докази з метою перевірки на наявність (відсутність) провокації шляхом їх безпосереднього дослідження в судовому засіданні [7]. При здійсненні такої перевірки із застосуванням принципу безпосередності дослідження доказів, суду не достатньо покладатись на зміст постанови прокурора про проведення спеціального слідчого експерименту, де прокурором формально зазначено що ним перевірено матеріали досудового розслідування і ознак провокації злочину не виявлено [8];

4) Суд зобов'язаний не тільки констатувати факт провокації (у випадку її наявності, прим. авт.), а й встановити конкретні ознаки, форми зовнішнього

виявлення провокації, у чому саме (яких діях) полягала протиправна активність правоохоронців?, чиї і які саме дії, містять ознаки провокації? [9].

5) Надаючи оцінку доводам про провокацію злочину, суд, у випадку наявності відповідних підстав, окрім прямої провокації, має перевірити непряму провокацію [10, 11], коли особа безпосередньо не контактувала з поліцейськими під прикриттям, але була залучена до правопорушення співучасником, який був безпосередньо підбурений до вчинення правопорушення з боку поліції, якщо дії поліції спонукали до вчинення злочину і цю наступну особу.

Обов'язки сторони обвинувачення в питаннях провокації. Згідно з практикою Верховного Суду, що ґрунтується на релевантній практиці ЄСПЛ:

1) Сторона обвинувачення зобов'язана нести тягар доказування відсутності провокації, з моменту здійснення стороною захисту заяви про провокацію [12].

2) Прокурор при прийнятті рішення про проведення НСРД має дотримуватись форми, визначеної ст. 251 КПК, окремо, у рішенні про проведення контролю за вчиненням злочину, крім відомостей, передбачених ст. 251 цього Кодексу, зобов'язаний: викласти обставини, які свідчать про відсутність під час НСРД провокування особи на вчинення злочину [12].

Стандарт доказування провокації. Позиція ВС щодо застосування певного стандарту доказування у питаннях доведення провокації злочину чи її відсутності зазнала певних змін. Якщо з початку ВС було застосовано конструкцію, що обставини провокації (пасивність досудового розслідування) мають бути доведені «з достатнім рівнем упевненості» [13], то у подальшому, ВС наполягає на застосуванні стандарту «поза розумним сумнівом» [14], який є загальним

для доведення обставин усього кримінального провадження.

Предмет доказування в питанні провокації. У своїй більш пізній прецедентній практиці, ВС було дещо деталізовано зміст класичного матеріального тесту на провокацію і сформульовано свого роду предмет доказування у питаннях провокації [15], що включає відповіді на наступні питання:

1) чи існували об'єктивні підозри в тому, що обвинувачені були причетними до злочинної діяльності або схильними до вчинення кримінального правопорушення?

2) у який момент була залучена особа до конфіденційного співробітництва: до першої зустрічі з посадовцями (що може свідчити про провокацію) або після того, як посадові особи висунули їй вимоги щодо отримання неправомірної вигоди?

3) хто був ініціатором зустрічей – першої та подальших?

4) чи носили дії органів правопорядку пасивний характер, коли відповідні працівники правоохоронних органів або особи, які діяли за їхніми вказівками, з метою встановлення злочину, тобто отримання доказів протиправної діяльності, впливали на суб'єкта, схилиючи його до вчинення злочину, який в іншому випадку не був би вчинений?

5) чи була особа, яка залучена до конфіденційного співробітництва, залежною від правоохоронних органів?

Надання відповіді на кожне з поставлених питань дозволяє відповісти на головне питання, чи мала ж, власне, місце провокація правоохоронних органів по відношенню до обвинуваченого. Усі перелічені ознаки, по своїй суті, є перевіркою на здійснення розслідування у переважно пасивний спосіб.

Кожен із означених аспектів є по своїй суті ознакою провокації і має свою деталізацію у розвиненій прецедентній практиці ВС, зокрема:

1. Наявність об'єктивної підозри, що обвинувачений був причетний до злочинної діяльності або схильним до її вчинення. Вказана вимога щодо наявності такої інформації, як обов'язкової передумови прийняття рішення про здійснення НСРД, впливає з практики ЄСПЛ, зокрема справ: «Malininas v. Lithuania» §36, «Bannikova v. Russia» §38, «Vanyan v. Russia» §49, «Furcht v. Germany» §56, 59 і т. д. [16].

І навпаки, прийняття рішення про проведення НСРД, за відсутності у слідства інформації про попередню злочинну діяльність особи чи її схильність до злочинної діяльності, свідчить про надмірну активність слідства та, зрештою, про провокацію [17].

2. Момент залучення особи до конфіденційного співробітництва та обставини подання заяви про злочин. Важлива ознака провокації, на яку ЄСПЛ звертав увагу у справах «Sequeira v. Portugal» та «Tchokhonelidze v. Georgia» §45 [18].

– Звернення заявника (заява до правоохоронного органу, прим. авт.) та його письмова згода на конфіденційне співробітництво з правоохоронними органами, які були надані ним до висування вимог про надання неправомірної вигоди, свідчать на користь провокації [19; 20].

– Не менш важливим є питання співвідношення дати прийняття (санкціонування) рішення про здійснення НСРД та дати подання заявником заяви про злочин. Так, випадок коли ухвала апеляційного суду про надання дозволу на проведення НСРД у провадженні постановлена раніше, аніж дата подання заявником заяви про вчинення щодо нього вимагання неправомірної вигоди, свідчить на користь провокації [3].

– Окремим випадком є отримання таємним агентом засобів, що створюють видимість реальної ситуації (використані для здійснення спеціального слідчого експерименту: документи,

речі) до висування вимоги про неправомірну вигоду та внесення відомостей про кримінальне правопорушення в ЄРДР [21].

– Окрім з'ясування дати залучення особи, що співпрацює з правоохоронними органами до співробітництва, суду також належить з'ясувати чи взагалі, особи подавала заяву, про вчинення злочину, зокрема установлення факту того, що заявник не подавав заяву про вчинення злочину, свідчить на користь провокації [22].

– Не менш важливим для виявлення провокації, крім співвідношення дати заяви про злочин і висування вимоги про надання неправомірної вигоди, є зміст такої заяви про злочин. Наприклад, відсутність у змісті заяви про вимагання хабаря, конкретних обставин: хто вимагає?, яку посаду в якому органі займає?, свідчить на користь провокації [23].

3. Ініціатива у призначенні першої зустрічі (контакту) та подальших зустрічей:

– Ініціативність у призначенні чи організації самої першої зустрічі заявника з обвинуваченим є однією з найбільш помітних ознак провокації, що підтверджено численною практикою ВС [4].

– Та обставина, що заявник прийшов до обвинуваченого у службовий кабінет за своєю ініціативою та без попередньої домовленості теж тлумачиться на користь провокації [24].

4. Оцінка дій правоохоронців та конфідентів на предмет проведення розслідування у пасивний спосіб. Ця ознака є найбільш чисельною у судовій практиці, адже на заборону «активних дій слідства» припадає найбільше констатації фактів провокації у «білокомірцевих злочинах».

Умовно, випадки активності правоохоронних органів щодо схилання до вчинення злочину можна поділити на дві групи:

1) Безпосередня активна поведінка конфідента під час спілкування з

обвинуваченим, що спрямована на схилення його до злочинної діяльності.

2) Інші активні дії правоохоронців у процесі розслідування, які виходять за межі здійснення розслідування у переважно пасивних способ.

4.1. Активність у спілкуванні.

У своїй практиці ВС постійно наголошує, що аналіз матеріалів НСРД (протоколи аудіо-відео-контролю, протоколи контролю за вчиненням злочину, протоколи про результати зняття інформації з електронних комунікаційних мереж), мають піддаватись ретельному вивченню на предмет ознак провокації [17; 25; 26].

– Неподання до суду частини матеріалів НСРД, особливо тих, де відображено початок спілкування конфідента і обвинуваченого, разом із поясненнями, що «у той період часу здійснення НСРД не було технічно можливим» у сукупності з посиланням сторони захисту на те, що саме в той період часу на обвинуваченого здійснювався тиск, може свідчити про провокацію [12].

– При здійсненні аналізу спілкування заявника та обвинуваченого, суду належить звертати увагу на наступні особливості, що свідчать на користь провокації:

а) надмірна наполегливість у спілкуванні заявника з обвинуваченим [27];

б) частота (надмірна кількість) контактів обвинуваченого з заявником, за умови їх ініціювання останнім [27] та наполегливі пошуки зустрічі агента з обвинуваченим [28];

в) наполегливі, неодноразові вмовляння агента у приватному спілкуванні [26];

г) наполегливі посилання агента на значну фінансову вигоду для обвинуваченого [28];

г) відсутність тиску на агента з боку обвинуваченого [28];

д) вмовляння агентом обвинуваченого після отримання відмови прийняти неправомірну вигоду [24].

Поряд із зазначеним, ВС підкреслює, що судом має бути проаналізована поведінка (активність у діях та спілкуванні) як заявника та і обвинуваченого [29]. Наприклад, зафіксована у матеріалах НСРД поінформованість обвинуваченого у способах вчинення злочину, торги за розмір неправомірної вигоди, виключають провокацію [30].

4.2. Інша активність правоохоронців. Переважну більшість випадків, коли мова йде про активність правоохоронців, відмінну від активності у спілкуванні, становлять випадки, коли правоохоронними органами штучно створюється обставина, єдиною метою яких є провокація особи до вчинення злочину.

ВС неодноразово наголошував, що суд має перевірити, так би мовити, справжність (реальність) «життєвої ситуації» в світлі якої постають заявник та обвинувачений [14; 19; 31]. При цьому, перевірятись мають як дії заявника, так і обвинуваченого [29]:

– Установлення судом факту того, що надання неправомірної вигоди передувала штучно створена самим заявником ситуація, що не може бути оцінена як «пасивна поведінка» свідчить на користь провокації [31].

– Аналогічно, установлення судом того, що заявник не мав підстав для надання неправомірної вигоди, свідчить на користь провокації [24].

– ВС наголошує на правильності підходу, за якого, для встановлення того, чи були у заявника реальні передумови для надання неправомірної вигоди, суд має проаналізувати дії заявника на усіх етапах злочину (звернення з заявою, поведінка під час надання неправомірної вигоди, поведінка у суді) [32].

Окрім зазначених випадків, пов'язаних із аналізом передумов надання неправомірної вигоди, ВС відносить на користь провокації таку обставину, як здійснення контролю

за вчиненням злочину після вже реалізованого епізоду контролю за вчиненням злочину [33].

Окремою рекомендацією ВС можна виділити також обставини, коли в якості доводів про провокацію сторона захисту посилається на наявність кримінального провадження за ст. 370 КК України, щодо правоохоронців. У цьому випадку, ВС наголошує на необхідності перевірки судом результатів такого провадження [34].

5. Залежність особи, залученої до конфіденційного співробітництва від правоохоронців та інші приховані мотиви:

– Вказану ознаку традиційно пов'язують з таким поняттям як «штатний заявник», коли особа на систематичній основі співпрацює з правоохоронцями в якості таємного агента. У переважній більшості, при встановленні такої обставини, що заявник є заявником у ряді подібних кримінальних проваджень, вказана обставина тлумачиться на користь провокації [35], проте, можливі і винятки з цього правила [28]. Окремого місця у системі ознак провокації заслуговує явище «штатних понять» [20], які на думку автора, хоч і в меншій мірі, проте теж свідчать на користь провокації.

– Не менш важливою особливостю справи, що може свідчити про провокацію є те, що заявник є працівником правоохоронного органу. ВС як і ЄСПЛ у своїй численній практиці неодноразово наголошував на тому, що ця обставина вимагає, зокрема, щоб усі подальші процедури були чіткими, прозорими і передбаченими чинним законодавством, а саме розслідування проводилося пасивно та було направленим на фіксування доказів [12].

– Окремим випадком залежності заявника від правоохоронців є та обставина, коли наявні родинні зв'язки між заявником та працівником правоохоронного органу, що проводив НСРД у кримінальному провадженні [36].

– Окремим випадком, який, хоча формально і не стосується залежності викривача від правоохоронців, проте безумовно ставить під сумнів свідчення та мотиви заявника, а також може свідчити про провокацію, є наявність тривалих неприязних відносин між заявником та обвинуваченим [37].

– Разом із тим, ВС не визнав фактом, що свідчить на користь провокації, ту обставину, що заявником у справі про є колишній правоохоронець, що нещодавно звільнився із правоохоронних органів [38].

Висновок експерта, як доказ провокації. Судовій практиці відомі випадки, коли в якості доказу наявності провокації, стороною захисту надаються висновки психологічної лінгвістичної експертизи (або висновки спеціалістів психологів, лінгвістів) матеріалів НСРД на предмет того, чи містять вони (аудіо-відео-матеріали) ознаки провокації.

ВС відзначив, що висновок комісійної судової психологічної лінгвістичної експертизи не є достатнім підтвердженням наявності в діях працівників поліції провокативних дій, оскільки вирішення питання наявності або відсутності у кримінальному провадженні ознак провокативних дій зі сторони працівників поліції вирішується судом на підставі всієї дослідженої сукупності доказів з певного питання [39].

Наслідки встановлення судом провокації. Як і приписи численних рішень ЄСПЛ («Ramanauskas v. Lithuania» §60, «Tchokhanelidze v. Georgia» §60 і т.д.) так і норми вітчизняного КПК (ст. 87, 271) містять положення, які забороняють використовувати докази, отримані унаслідок провокації, як такі, що є недопустимими, бо здобуті з порушенням п. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав і основоположних свобод.

Проте, процесуальним законом не визначено меж чи кола доказів, які

би підлягали визнанню недопустимими у зв'язку з констатацією факту провокації.

– В одній із справ ВС визначив, які саме джерела доказів варто визнати недопустимими у зв'язку із встановленням факту провокації, віднісши до них: протокол огляду кабінету та речові докази, вилучені цим протоколом огляду; протоколи за результатами проведення НСРД з додатками до них на DVD дисках; доручення слідчого щодо проведення НСРД у вигляді контролю за вчиненням злочину [26].

– Окремої уваги заслуговують висновки ВС із питання застосування доказів, визнаних недопустимими через провокацію [40], відповідно до яких, докази визнані судом недопустимими через провокацію, що довели один з інкримінованих злочинів (ч. 4 ст. 27 – ч. 2 ст. 15 – ч. 3 ст. 369 КК), не можуть бути визнані допустимими для цілей доказування іншого інкримінованого злочину (ст. 190 КК).

– Ще одним важливим випадком, якому ВС приділив увагу у своїй практиці, є випадки, коли сторона захисту посилається на провокацію, при цьому, заперечує подію злочину, на думку ВС, вказана неузгодженість в позиції захисту свідчить про відсутність провокації [41].

– ВС зазначив, що такі вид НСРД як контроль за вчиненням злочину та зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж є окремими видами НСРД, результати яких мають оцінюватись окремо [13].

Більш детально аналіз релевантної судової практики Верховного суду нами проведено в окремій роботі: [42].

Висновки. В статті проаналізована судова практика та систематизовані підходи Верховного Суду в рішеннях по справах про «білокомірцеві злочини» із заявою про провокацію, що дає орієнтири сторонам кримінального

провадження й суду в питаннях оцінки наявності чи відсутності провокації. Визначені підходи суду касаційної інстанції щодо обов'язків сторони обвинувачення в питаннях провокації, щодо обов'язків суду в питаннях провокації, предмету та стандарту доказування провокації, щодо наслідків встановлення судом провокації.

Щодо предмету доказування провокації проаналізовані аспекти наявності об'єктивної підозри, що обвинувачений був причетний до злочинної діяльності або схильним до її вчинення, моменту залучення особи до конфіденційного співробітництва та обставин подання заяви про злочин, ініціатива в призначенні першої та подальших зустрічей (контактів).

Розкрито підходи в судовій практиці до оцінки дій правоохоронців та конфідентів на предмет проведення розслідування у пасивний спосіб, зокрема, щодо залежності особи, залученої до конфіденційного співробітництва від правоохоронців та інших прихованих мотивів, активності в спілкуванні.

Як убачається із наведених прикладів судових рішень та їх аналізу, практика ЄСПЛ у частині провокації злочину значною мірою вплинула на формування вітчизняної судової практики. Разом із тим, спираючись на європейський досвід, Верховному Суду вдалось сформувати своє бачення питання провокації злочину, що ураховує особливості як національної правової системи, так і реалії країни на сучасному етапі її розвитку. Наразі цілком очевидною є та обставина, що КПК гостро потребує доповнень у частині положень про провокацію злочину, її встановлення судом та результатів такого встановлення. А розвиток законодавства й практики його застосування в цій сфері потребує подальших досліджень.

Список використаних джерел

1. Гура О.П. Заборона провокації злочину: європейський погляд (ТОП-20 рішень ЄСПЛ, цитованих в ЄДРСР). Вища школа адвокатури 2022. URL: <https://www.hsa.org.ua/blog/zaborona-provokatsiyi-zlochynu-yeuropejskyj-poglyad-top-20-rishen-yesplytsovanyh-v-yedrsr-2/>.
2. Постанова ВС від 14.02.2019 р. (справа № 487/8165/15-к). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/79957340>.
3. Постанова ВС від 11.03.2020 р. (справа № 149/745/14). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88265263>.
4. Постанова ВС від 06.03.2018 р. (справа № 727/6661/15-к). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/72670494>.
5. Постанова ВС від 19.11.2019 р. (справа № 332/2723/15-к). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/85836389>.
6. Рішення ЄСПЛ від 24.04.2014 за заявами № 6228/09, 19123/09, 19678/07, 52340/08, 7451/09 Лагутін та ін. проти Росії (Lagutin and other v. Russia). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/rus?i=001-142518/>.
7. Постанова ВС від 19.06.2018 р. – (справа № 724/179/17). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/74927360>.
8. Постанова ВС від 24.04.2018 р. – (справа № 462/5338/14-к). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/74440190>.
9. Постанова ВС від 21.04.2021 р. – (справа № 712/48/15-к). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96545086>.
10. Постанова ВС від 24.01.2022 р. – (справа № 758/5744/17). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102865750>.
11. Постанова АП ВАКС від 27.07.2021 р. – (справа № 758/5744/17). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96838261>.
12. Постанова ВС від 19.02.2020 р. – (справа № 295/7911/18). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87826881>.
13. Постанова ВС від 13.11.2019 р. – (справа № 395/1544/14-к). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/85743519>.
14. Постанова ВС від 05.02.2020 р. – (справа № 704/913/15-к). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87485309>.
15. Постанова ВС від 12.05.2021 р. – (справа № 750/10362/17). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96933490>.
16. Рішення ЄСПЛ по справі «Малінінас проти Литви» (Malininas v. Lithuania), № 10071/04 від 01.07.2008 р. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/rus?i=001-87223>.
17. Постанова ВС від 11.07.2018 р. – (справа № 336/4522/15-к). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/75345784>.
18. Рішення ЄСПЛ по справі «Чохонелідзе проти Грузії» (Tchokhonelidze v. Georgia), № 31536/07 від 28.06.2018 р. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/rus?i=001-183946>.
19. Постанова ВС від 12.02.2019 р. – (справа № 522/2256/13-к). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/79957655>.
20. Постанова ВС від 27.01.2021 р. – (справа № 369/13151/14-к). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94591885>.
21. Постанова ВС від 04.02.2021 р. – (справа № 657/2307/15-к). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95111097>.
22. Постанова ВС від 07.06.2018 р. – (справа № 1622/16159/2012). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/74630424>.
23. Постанова ВС від 30.09.2020 р. – (справа № 553/3161/17). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/92021088>.
24. Постанова ВС від 26.03.2019 р. – (справа № 331/2021/15-к). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80889381>.
25. Постанова ВС від 22.01.2019 р. – (справа № 712/5779/16-к). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/79445642>.

26. Постанова ВС від 09.12.2020 р. – (справа № 323/669/19). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93505820>.
27. Постанова ВС від 07.10.2020 р. – (справа № 628/3400/15). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/92173713/>.
28. Постанова ВС від 08.09.2021 р. – (справа № 279/2578/18). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99648270>.
29. Постанова ВС від 01.04.2020 р. – (справа № 537/1079/17). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88667191>.
30. Постанова ВС від 13.09.2021 р. – (справа № 750/2942/18). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99648269/>.
31. Постанова ВС від 23.09.2020 р. – (справа № 661/1567/16-к). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91855069>.
32. Постанова ВС від 28.02.2019 р. – (справа № 154/2906/15). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80304883>.
33. Постанова ВС від 12.12.2018 р. – (справа № 265/808/15-к). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/78680667>.
34. Постанова ВС від 30.08.2018 р. – (справа № 414/596/15-к). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/76262567>.
35. Постанова ВС від 31.01.2019 р. – (справа № 368/556/16-к). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/79616458>.
36. Постанова ВС від 13.05.2020 р. – (справа № 758/13354/16-к). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89289935>.
37. Постанова ВС від 07.10.2020 р. – (справа № 235/5633/18). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92173700>.
38. Постанова ВС від 23.02.2022 р. – (справа № 469/145/17). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103986284>.
39. Постанова ВС від 11.10.2021 р. – (справа № 554/5163/17). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100359503>.
40. Постанова ВС від 19.06.2018 р. – (справа № 727/5252/15-к). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/74895631>.
41. Постанова ВС від 06.07.2022 р. – (справа № 454/2576/17). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105218405>.
42. Гура О.П. Заборона провокації злочину: практика Верховного Суду. Частина 1. Провокація в «білокомірцевих злочинах». Вища школа адвокатури, 2022. URL: <https://www.hsa.org.ua/blog/zaborona-provokatsiyi-zlochynu-praktyka-verhovnogo-sudu-chastyna-1-provokatsiya-v-bilokomirtsevyh-zlochynah/>

Гура О. П. Провокація злочину в практиці Верховного Суду в справах white-collar crime

У статті проаналізована судова практика та систематизовані підходи Верховного Суду в рішеннях по справах про «білокомірцеві злочини» із заявою про провокацію, що дає орієнтири сторонам кримінального провадження й суду в питаннях оцінки наявності чи відсутності провокації.

Верховний Суд у своїй ранній практиці успішно перейняв основні положення практики ЄСПЛ з питань провокації злочину, а у подальшому адаптував її до українських реалій. З практики ЄСПЛ запозичено як саме поняття, провокації, наведено, наприклад у п. 55 справи «Ratanauskas v. Lithuania», так і головне питання, на яке має надати відповідь суд, оцінюючи доводи сторони захисту про провокацію: «Чи був би взагалі вчинений злочин, якби не втручання правоохоронців?».

Судом касаційної інстанції сформовано свого роду систему обов'язків у процесі кримінального судочинства, в питаннях провокації, що включає обов'язки суду та сторони обвинувачення, наслідки установаження судом провокації.

У статті зроблено спроби визначення предмету та стандарту доказування провокації. Щодо предмету доказування провокації проаналізовані аспекти наявності

об'єктивної підозри, що обвинувачений був причетний до злочинної діяльності або схильним до її вчинення, моменту залучення особи до конфіденційного співробітництва та обставин подання заяви про злочин, ініціатива в призначенні першої та подальших зустрічей (контактів).

Розкрито підходи в судовій практиці до оцінки дій правоохоронців та конфідентів на предмет проведення розслідування у пасивний спосіб, зокрема, щодо залежності особи, залученої до конфіденційного співробітництва від правоохоронців та інших прихованих мотивів, активності в спілкуванні.

Як убачається із наведених прикладів судових рішень та їх аналізу, практика ЄСПЛ у частині провокації злочину значною мірою вплинула на формування вітчизняної судової практики. Разом із тим, спираючись на європейський досвід, ВС вдалось сформулювати своє бачення питання провокації злочину, що ураховує особливості як національної правової системи так і реалії країни на сучасному етапі її розвитку. Разом з тим, цілком очевидним є та обставина, що КПК гостро потребує доповнень у частині положень про провокацію злочину, її встановлення судом та результатів такого встановлення.

Ключові слова: провокація злочину, блокомірцеві злочини, заборона провокації, конфідент, негласні слідчі розшукові дії.

Hura O. Incitement to a crime in the practice of the Supreme Court in white-collar crime cases

The case-law and approaches of the Supreme Court in decisions on cases of “white-collar crimes” with a statement of incitement are considered in the article. This provides guidelines for the parties to the criminal proceedings and the court in assessing the presence or absence of incitement.

In its early practice, the Supreme Court successfully adopted the main provisions of the practice of the ECHR on incitement to a crime. In the future, they were adapted to Ukrainian realities. The very concept of incitement, given, for example, in paragraph 55 of the case “Ramanauskas v. Lithuania” is taken from the ECHR case-law. The main question that the court must answer when assessing the defense’s arguments about incitement is: “Would the offence have been committed without the authorities’ intervention?” also borrowed from the practice of the ECHR.

The Supreme Court formed a system of duties in criminal proceedings, in matters of incitement. It includes the duties of the court and the prosecution, the consequences of detection incitement by the court.

Attempts to define the subject and standard of proof of incitement are made in the article. Aspects of the presence of an objective suspicion that the defendant was involved in criminal activity or inclined to commit the crime, the moment of involvement of a person in confidential cooperation and the circumstances of submitting a claim about a crime, the initiative in the appointment of the first and subsequent meetings (contacts) are analyzed in the article.

Approaches in case-law to the assessment of the actions of law enforcement officers and confidants on the subject of an investigation in a passive manner are considered. Among them, the question of the dependence of the person involved in confidential cooperation on law enforcement officers and other hidden motives, activity in communication.

Examples of court decisions are given and their analysis is carried out. The practice of the ECHR in the area of incitement to a crime had a significant impact on the formation of national case-law. Based on the European experience, the Supreme Court formed its vision of the issue of incitement to a crime. It takes into account the peculiarities of both the national legal system and the modern realities of Ukraine. At the same time, it is obvious that the Criminal Procedural Code of Ukraine urgently needs additions to the provisions on incitement to a crime, its detection by the court and the results of such detection.

Key words: incitement to a crime, police entrapment, white-collar crimes, prohibition of incitement, confidant, undercover investigative actions.